

Fee

Grønt Flagg seminar Nedre Romerike

12.03.2013

Anne Grethe Glørstad

Grønt Flagg koordinator

FEE Norway

Miljøstiftelsen FEE Norway

- Administrerer Grønt Flagg i Norge
- Ideell privat stiftelse
- Kontor i Kristiansand
- **Medlem nr. 21 i FEE (1998)**
- 4 deltidsansatte
- **Styre:** Direktoratet for naturforvaltning
Reiselivsbedriftenes landsforening
Norges Naturvernforbund
- Nettadressen: www.fee.no

Hva er Grønt Flagg?

- **Internasjonal miljøsertifiseringsordning** for barnehage, grunnskole og videregående skole
- Eco-Schools startet forsiktig med noen få land i 1994 og drives nå i **52 land**
- Viktig å **integreere Grønt Flagg** – Miljøplan i årsplanen
- **Like** kriterier, **ulike** forutsetninger i landene
- **40 000** skoler og barnehager er med over hele verden
- Formålet er å stimulere bærekraftig utvikling gjennom **miljøundervisning knyttet opp mot kunnskapsløftet og rammeplan – pedagogisk virkemiddel**
- www.eco-schools.org

Hva er Grønt Flagg?

- Gir "rett" til å kalles **Miljøskole** eller **Miljøbarnehage**
- Metode for å innføre **miljøledelse**
- Drivkraft for **kontinuerlige** miljøundervisning
- I tråd med FN's tiår for Education for Sustainable Development (**ESD**) 2005-2014
- Styrker **miljøundervisningen**

Utdanning for bærekraftig utvikling

- **Involverer alle læreplaner**, ikke bare et enkelt fag
- **Forankrer verdier og prinsipper** som ligger til grunn for bærekraftig utvikling
- **Stimulere** til kritisk tenkning og problemløsning
- **Elevene/barna deltar aktivt** i beslutninger om metodebruk i opplæringen
- Tar opp **lokale** så vel som **globale tema**
- Metodemangfold **fremmer læreprosessen**
- Bidrar til **undervisning knyttet opp mot aktiviteter**

FEE's programmer

- Eco-Schools (Grønt Flagg)
- Blue Flag (Blått Flagg)
- Young Reporters (YRE)
- Learning About Forests (LEAF)
- Green Key

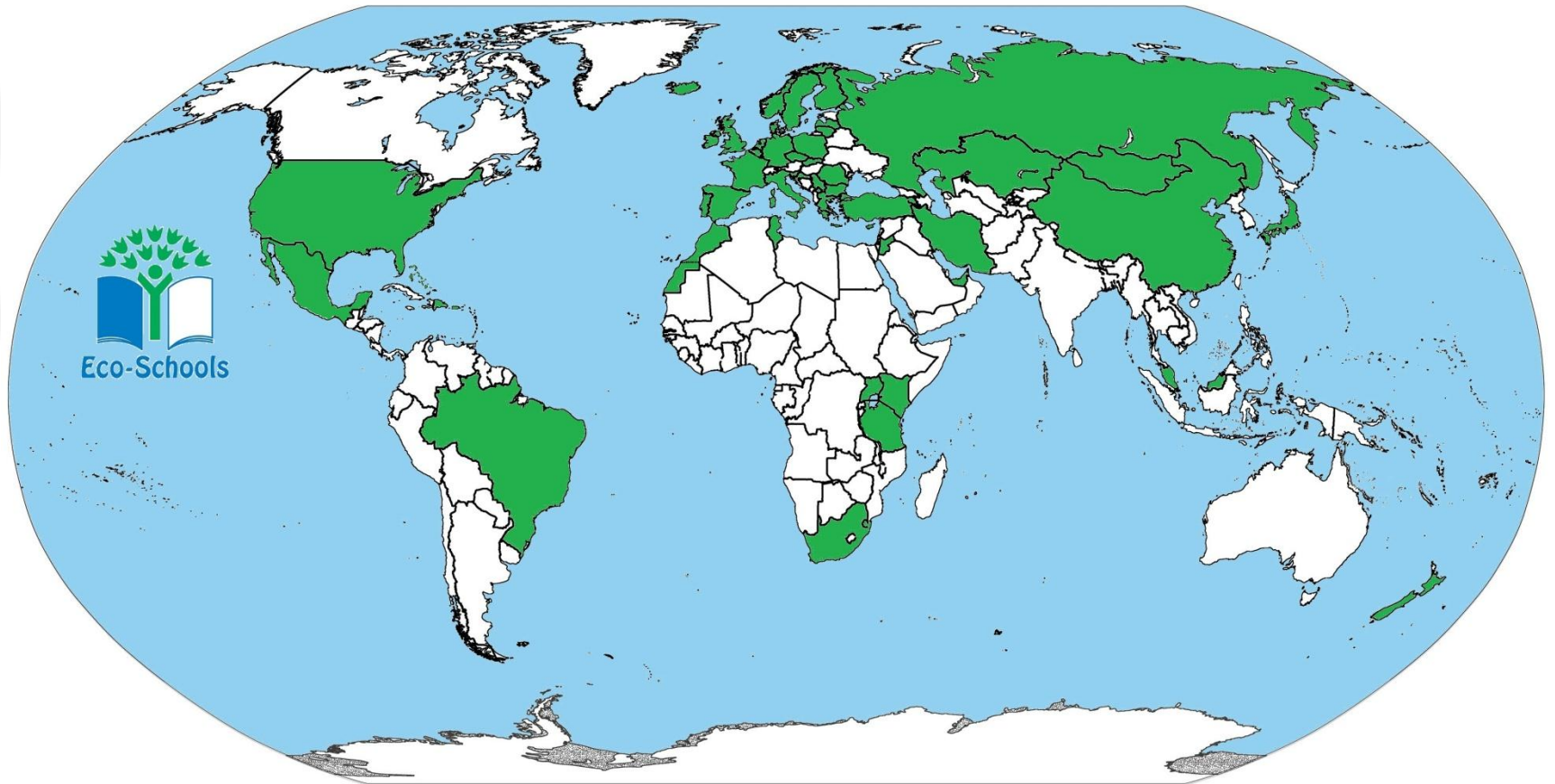

Grønt Flagg Internasjonalt

- **52** land
- **40 000** enheter i verden
- Involverer **12 millioner** barn/unge
- Involverer **650 000** pedagoger
- **Nye land:** Mexico og Mongolia

Internasjonalt

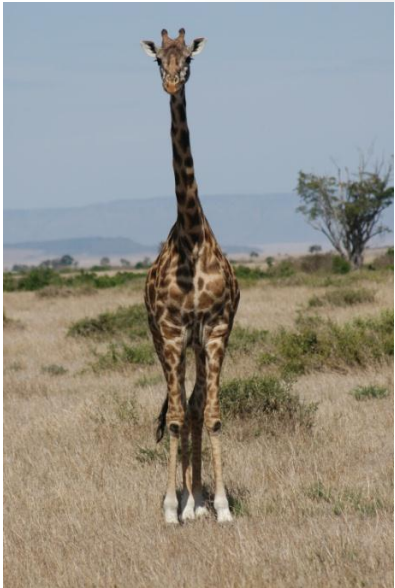
Medlemsland

1. Bahamas	15. Iran	29. Mexico	43. Sør-Afrika
2. Belgia	16. Irland	30. Mongolia	44. Spania
3. Brasil	17. Italia	31. Nederland	45. Sverige
4. Bulgaria	18. Japan	32. New-Zealand	46. Tsjekkia
5. Chile	19. Jordan	33. Nord-Irland	47. Tunisia
6. Danmark	20. Kasakhstan	34. Norge	48. Tyrkia
7. Dom. Republikk	21. Kenya	35. Polen	49. Uganda
8. England	22. Latvia	36. Portugal	50. De forente arabiske emirater
9. Finland	23. Litauen	37. Puerto Rico	
10. Frankrike	24. Kina	38. Romania	
11. Makedonia	25. Kroatia	39. Russland	51. USA
12. Tyskland	26. Kypros	40. Skottland	52. Wales
13. Hellas	27. Malta	41. Slovenia	
14. Island	28. Marokko	42. Slovakia	

Grønt Flagg i Sør-Afrika

Status og potensial Norge

- **Over 900 registrert enheter**
(grunnskole, vgs. og barnehager)
- **120 000** barn og unge
- **17** av 19 fylker
- **90** av 432 kommuner
- **Totale tall**
  - Barnehager: 6.400
  - Grunnskoler: 3.200
  - Videregående skoler: 620
  - Universiteter og høyskoler: 85

Status og potensial Norge

Stadig flere kommuner setter inn ressurser for å bistå skoler og barnehager mot Grønt Flagg sertifisering

Kommuner som er kommet langt:

Trondheim kommune

- 206 skoler og barnehager deltar - alle kommunale skoler og barnehager og mer en halvpartene av de private barnehagene og skolene

Bergen kommune

- 170 skoler og barnehager deltar

Stavanger kommune

- 103 skoler og barnehager deltar

Kristiansand kommune

- 70 skoler og barnehager deltar

Oppegård komune

- 36 skoler og barnehager deltar

Asker kommune

- 46 skoler og barnehager deltar

10 års jubileum i Trondheim 2012

Forankring/organisering av Grønt Flagg i Trondheim

- **Forankret på:**
  - Politisk nivå
  - Rådmanns nivå
  - Leder nivå
- **Organisering:**
  - Eget prosjekt Grønn Barneby
  - Egen arbeidsgruppe 1,7 stilling
  - Finansiering – bidrag fra oppvekst, miljø og byutvikling
    - Diverse midler som det kan søkes på hos FK, FM og Fremtidensbyer o.l.
- **Politisk vedtatt** at alle skoler/barnehager - sertifisert **innen 2012**
- **Engasjert Ordfører og politikere**
- **Nytt vedtak** i Formannskapet - frem til **2020**
- Pr. i dag over **27 000 barn/unge involvert** i Trondheim kommune
- **Tett samarbeid** med Fylkesmannen i Sør-Trøndelag
- **Stort nettverk** av samarbeidspartnere

Målet med miljøarbeidet

- Gi elevene/barna **forståelse** omkring miljøutfordringene
- Bærekraftig utvikling - **Lære å bruke passe nok**
- **Lære gode vaner som hjelper naturen** - kretsløpet
- **Gi håp** ved å bidra praktisk – gjøre riktige handlinger og miljøtiltak
- **Bidrar** til riktige holdninger som gir **økt bevisstgjøring**
- Gi eleven **forståelse** omkring økologisk mangfold
- **”Grønt Flagg”** bevisstgjør forståelsen og interessen for å ta vare på miljøet, naturen og dets mangfold

Hvorfor Grønt Flagg?

- **Synlig bevis** på at skolen/bhg gjennomfører miljøprosjekter og er en miljøskole/bhg
- Skolen/bhg **prioriterer miljøet** i undervisning og i daglig drift
- **Internasjonalt symbol**
- **Samarbeid** med andre skoler/bhg i Norge og andre land

Grønt Flagg som pedagogisk verktøy

- Grønt Flagg er et viktig pedagogisk verktøy - **bidrar til å lykkes** med miljøarbeidet i barnehager og skoler
- **Forankring** hos ledelsen ute på enhetene
- **Enhetene selv** som gjør arbeidet
- **Kontinuitet** og gir **økt bevissthet** i miljøarbeidet
- **Smitter, inspirerer, engasjerer** – lærerikt for både voksne og barn
- **Grønt Flagg** – motor i miljøopplæring i skolen/barnehagen

Hvor høyt skal lista legges

- Viktig at skolen/bhg **tar tak i det de gjør i dag**
- **Få satt ting i system**, gir bevisstgjøring og er holdningsskapende
- Skolen/bhg **bestemmer selv** hvor høyt lista skal legges
- Viktig å **ikke ”gape” for høyt**
- Viktig at elevene/barna er **involvert/delaktig** i prosessen
- **Gi elevene ansvar = eier forhold**, bidrar til mindre hærverk, frigjøring av tid hos de voksne

De 7 kriteriene

1. Deltakelsen skal besluttes av styret. **Et miljøråd** skal opprettes
2. **Miljøtema** skal velges og en **miljøhandlingsplan** for periodens prosjekt skal utarbeides
3. Prosjektet skal i størst mulig grad **relateres til læreplanene** ved de ulike trinnene, eller til **barnehagens rammeplan**.
4. En **tilstandsvurdering** bør gjennomføres i forkant og etterkant av prosjektene for å belyse virkningen av prosjektet
5. Prosjektet skal **følges opp, evalueres og rapporteres**
6. **Lokalmiljøet** skal involveres
7. **Miljøregler** skal utarbeides

1. Deltakelsen skal besluttes av styret. Et miljøråd skal opprettes

- Skal være første steget mot deltakelse!
- Miljørådet være den drivende kraften
- Skal sørge for at hele skolen og barnehagen involveres i Grønt Flagg arbeidet!

- **Let fram de engasjere ansatte**
- **Let fram de engasjerte elevene**

2. Miljøtema skal velges og en miljøhandlingsplan for periodens prosjekt skal utarbeides

- **Hovedregel; ett tema i året**

Eksempel:

År 1: Avfall og kildesortering

År 2: Gjenbruk

År 3: Kompostering og kjøkkenhage

Søknadskriterier

- **Registrering**
  - Valg av tema, miljøråd, miljøhandlingsplan, miljøregler
Minst 6 måneder - søke om sertifisering
- **Sertifisering**
  - Rapportere på hvordan det er godt, miljøråd fortsetter, nytt tema – miljøhandlingsplan, miljøregler
- **Resertifisering**
  - Rapportere på hvordan det er gått, miljøråd fortsetter, nytt tema - miljøhandlingsplan, miljøregler
Søke om resertifisering hvert år

3. Prosjektet skal i størst mulig grad relateres til læreplanene ved de ulike trinnene, eller til barnehagens rammeplan

- Barnehageloven
  - §1, andre ledd: *Barna skal få utfolde skaperglede, undring og utforskertrang. De skal lære å ta vare på seg selv, andre og naturen. Barna skal utvikle grunnleggende kunnskaper og ferdigheter.*
- Rammeplanen
  - 7 fagområder
  - Det er pr i dag utviklet 10 temahefter innen disse fagområdene som skal støtte barnehagens arbeid med innføringen av den nye barnehage loven

Eksempler på kompetansemål

- **Mat og helse etter 4. trinn**

- Lage trygg mat
- Sette sammen frokost, skolemåltid og mellommåltid i tråd med rådgivning for et sunt kosthold fra helsemyndighetene
- Velge ut mat og drikke som med i ett sunt kosthold

- **Naturfag etter 7. trinn**

- Gjøre rede for bruk av noen energikilder før og nå og beskrive konsekvenser for miljøet lokalt og globalt

- **Samfunnsfag etter 10. trinn**

- Forklare og drøfte variasjon i levekår i ulike deler av verden og sammenlikne og vurdere de store forskjellene mellom fattig og rik
- Drøfte premisser for en bærekraftig utvikling

Mye brukte temaer

- Avfall
- Energi og klima
- Vann
- Uteskole
- Skog
- Hage/skolehage
- Planter og dyreliv
- Inneklima
- Kosthold og fysisk aktivitet
- Kulturminner, kulturlandskap
- Transport
- Skolegård
- Biologisk mangfold

Water

Energy

Waste

Litter

Biodiversity

Transport

Healthy Eating

School
Grounds

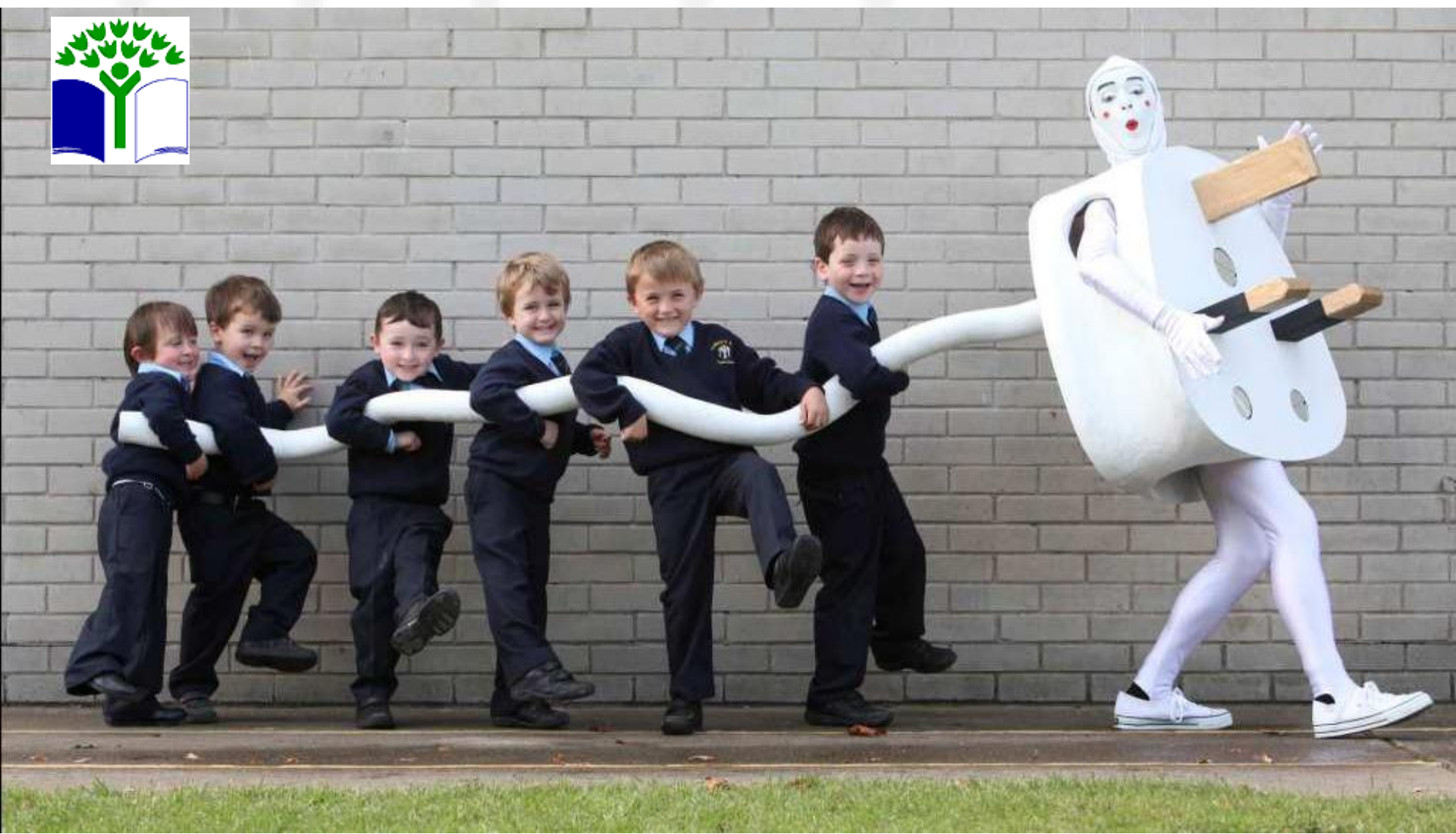
Climate Change

Sustaining
our world

Global
Citizenship

Empowering students to be the change our sustainable world needs by engaging them in fun, action-orientated learning

Død havhest med mageinnhold.....

Avfall

- Samarbeid med Renovasjonselskapet
  - Omvisning for elever
  - Kurs for ansatte i skole/bhg

- LOOP miljøskole www.loop.no
- Gjenvinningsfilmene www.loop.no

- Årlig Ruskenaksjon – samarbeid med næringslivet

- Lære å sortere riktig
- Lære riktige handlinger....
- Som gir gode holdninger

Miljødag ved Charlottenlund u.g.skole i regi av elevrådet

Vask og stryk av
tøy til Fretex

Byttetorg

Foredrag av Grønn Hverdag
Miljø, forbruk og klima

LOOPs miljøpris 2011

Trondheim kommune
Grønn Barneby og Renholdsverket

- Vinneren er en kommune som på en forbilledlig måte tar miljøundervisning for barn og unge på alvor.
- Kommunen bruker **LOOP Miljøskole aktivt** i sitt arbeid og samarbeider tett med det kommunale avfallsselskapet.
- **10 kommuner var nominert til prisen – Grønt Flagg kommuner**

Kompostering

- Om mulig - samarbeid med Renovasjonsselskap/kommune om eventuelt lån av kompostbinger
- Jordfabrikken – Grønn Hverdag

Landbruk- og matminister Lars Peder Brekk på besøk i Strindheim barnehager

Naturens kretslop – økologisk dyrking

Barn og unge er morgendagens brukere og forvaltere av naturens mangfold, og er derfor en spesielt viktig målgruppe.

Biologisk mangfold, friluftsliv, sporløs ferdsel

- Gjest i naturen
- Fugler - fuglekasser m/webkamera
- Kurs i samarbeid med Skogselskapet – Miljøenheten i kommunen
- www.laeremedskogen.no

Kosthold - folkehelse

▪ Mat og matglede kurs i Trondheim

- 2 dagers kurs teori/praksis
- 600 ansatte i barnehage/SFO siden 2008
- 310 foreldre – foreldreseminar i 2012
- Fokus på Økologisk mat

Mat og matglede i
Sætra barnehage

Kosthold - folkehelse

FIGKESTRELL

Målet med alle aktivitetene i ***Fiskesprell*** er å inspirere, motivere og stimulere til økt sjømatkonsum blant barn og unge

Kurs for ansatte i
barnehager/SFO i regi
av **Fylkeskommunene**

Grove markrellkarbonader i brød

Fra sjokoladekake til fruktfest

Grønt Flagg sertifiseringsfest

Fysisk aktivitet - Folkehelse

- **Aktiv skoleveg siden 2006**
  - Aktiv skoleveg er et tverrfaglig samarbeidsprosjekt med mellom FYSAK-Trondheim, Trygg Trafikk, Grønn Barneby og Enhet for fysioterapitjeneste i Trondheim kommune.
  - **Målet er å få flest mulig elever til å gå/sykle til skolen**, for å skape gode vaner som er positiv for helse og miljø
  - Over **120 trinn deltok** høsten 2012

- **Petter Puls – 5. trinn**

Fysisk aktivitet godt pedagogisk undervisningstilbud – forbyggende innen hjerte og karsykdom

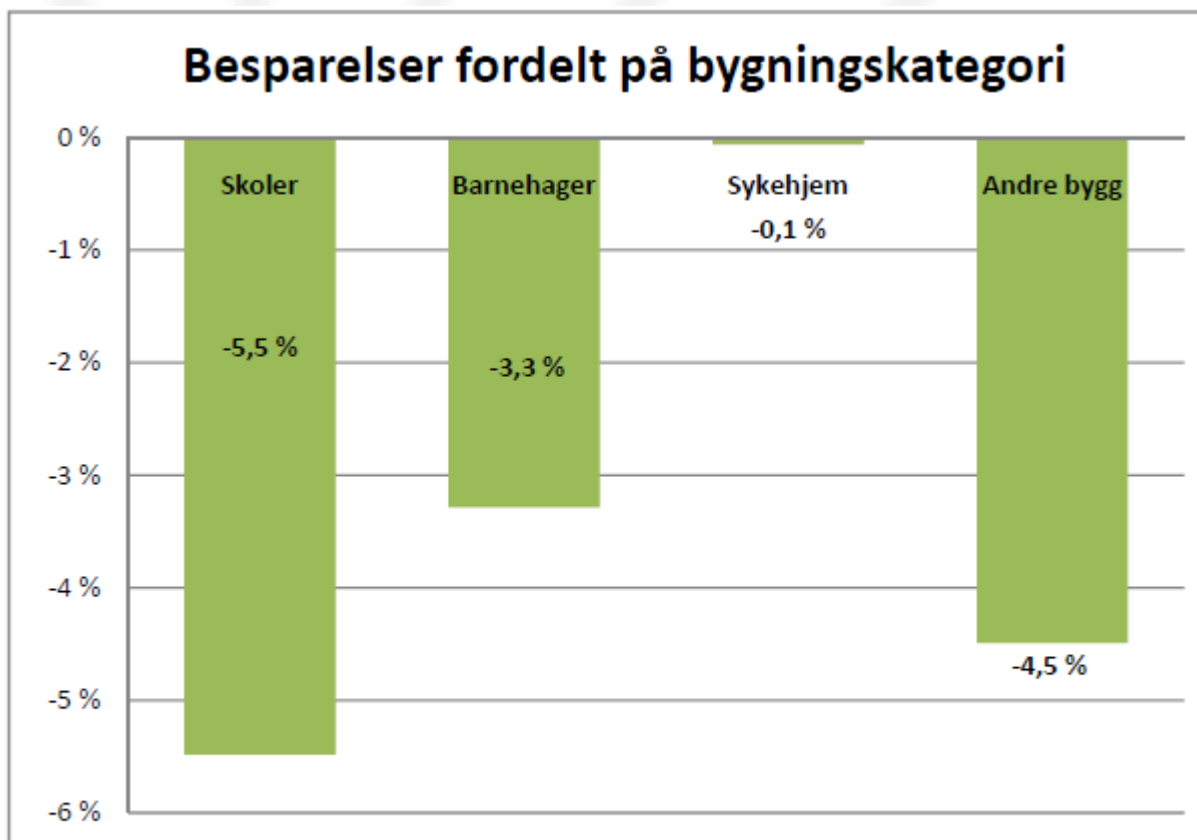
www.nasjonalforeningen.no

Energi

- Strømsparegrisen i Trondheim – 2010
- Gir resultater

Figuren viser mindre bruk av energi i prosent for 2010 sammenlignet med 2009. Energibruken er gradagskorrigert, det vil si korrigert for utetemperatur.

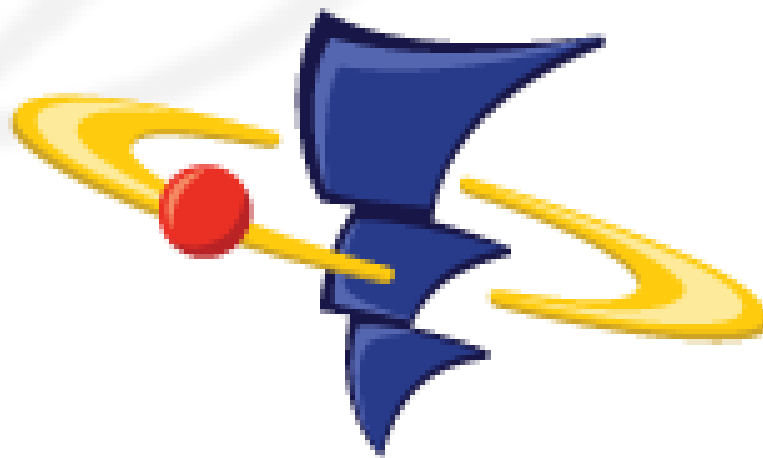

Energi

Regnmakerne

- Nasjonalsatsning – Enova
- 4. til 7. trinn
- Mange flotte energioppgaver og aktiviteter

www.regnmakerne.no

Ida og Markus – Får ting til å skje

- Aktivitetsperm – tips om oppgaver og aktiviteter samt veiledningshefte
- Nettside - se hjemmesidene til www.trondheim.kommune.no
- Engelsk versjon www.trondheim.kommune.no

GENERASJON GRØNN

- **Seks unge miljøambassadører gjennomfører foredraget**
- Foredraget er utviklet av **Klimaløftet/Miljøverndepartementet**
- Temaene for foredraget er **klimaendringene og påvirkning på naturmangfold**
- **Norge som lavutslippssamfunn** og hvordan **dagens unge kan bidra** som framtidens arbeidsstyrke
- **Tverrfaglig tilnærming** og formidler både naturvitenskapelige og samfunnsfaglige problemstillinger **tilpasset Kunnskapsløftet**

- <http://www.skolelab.no/>
- <http://www.klimaløftet.no/>

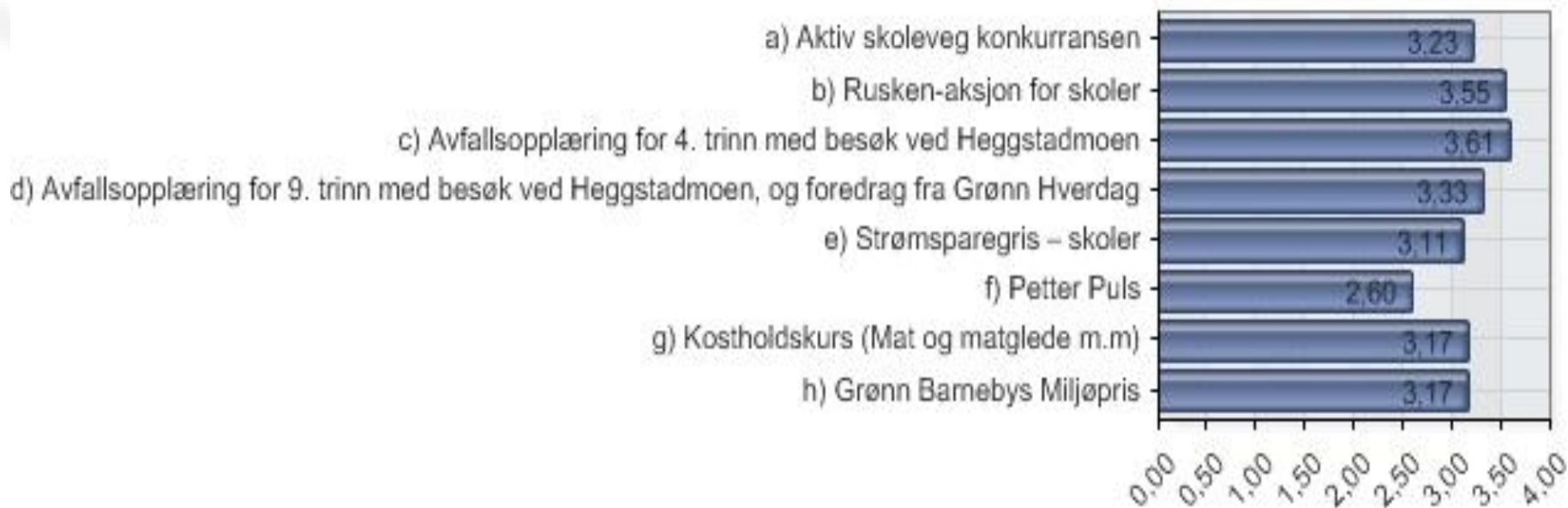

Brukerundersøkelse våren 2012

Vurdering av aktiviteter - skole

7. Spm. 1 - Vurder hvordan følgende aktiviteter fungerer i forhold til å fremme gode miljøholdninger og kunnskap blant barn og unge:

Brukerundersøkelse våren 2012

Nytteverdi ved Grønt Flagg arbeid

- I hvor stor grad har GF bidratt til miljøvennlige vaner og bevissthet **hos elever/barn: 3,27**
- I hvor stor grad har GF bidratt til miljøvennlige vaner og bevissthet **hos deg selv: 3,28**
- I hvor stor grad har GF bidratt til miljøvennlige vaner og bevissthet **hos enheten: 3,28**

Organisering av Grønt Flagg

- International Operator Eco-Schools
- Nasjonal operatør Grønt Flagg (FEE Norway)
- Norsk nettverk
  - Kommuner/Fylkeskommuner
  - Regionale prosjekter
  - Samarbeidspartnere

Organisering av Grønt Flagg

- Ulike samarbeidsmodeller i de ulike kommuner/prosjekter
- Noen eksempler:
  - Trondheim
  - Bergen
  - Stavanger
  - Kristiansand
  - Nord-Trøndelag

Organisering av Grønt Flagg

FEE Norway

- Behandler søknader om registrering og sertifisering
- Koordinerer med kontaktpersoner i kommuner/fylkeskommuner etc.
- Sender ut nyhetsbrev, og svarer på henvendelser og spørsmål fra kontaktpersoner i kommuner/fylkeskommuner og ved skoler og barnehager

Kommuner, fylkeskommuner, o.a.

- Bistår skoler og barnehager direkte
- Vedtak, mål og planer – Klima- og energiplan
- Økonomisk støtte, engasjerer konsulenter

Skoler og barnehager

- Jobber kontinuerlig med miljøprosjekter i henhold til kriteriene
- Rapporterer årlig til FEE Norway
- Benytter det nasjonale og internasjonale nettverket

Forankring i kommuner

- **Forankres på politisk-, rådmanns-, og ledernivå**
- **Samarbeid mellom:**
  - Etater
    - Oppvekst, eiendom, miljø/landbruk
    - Samarbeid mellom etatene
- **Gjennomføring/oppfølging:**
  - Grønn Hverdag eller en prosjektleder leies inn
  - I varetas av en enhet i kommunen (Oppvekst, eiendom, miljø/landbruk)
    - Til å motivere, inspirere, koordinere tilbud - følge opp GF enhetene
- **Sponsor/fadder:**
  - Energi/kraftselskap
  - Avfallsselskap
  - Skogselskap
  - Søke midler hos Fylkesmannen/fylkeskommunen og andre

Forankring i fylker

- **Samarbeid mellom:**
  - Fylkesmannen/Fylkeskommunen
    - Utdanning, helse, miljø, landbruk/økologisk/kortreist
  - Kommunene
  - KS
- **Sponsor/fadder:**
  - Energi/kraftselskap
  - Avfallselskap
  - Skogselskap
- **Gjennomføring/oppfølging:**
  - Grønn Hverdag leies inn
  - Enhet i kommunen (Eiendom, Oppvekst, Miljø)

Forankring i Sør-Trøndelag fylke

Organisering

- Fylkesmannen i Sør Trøndelag og Sør Trøndelag Fylkeskommune er prosjektets **formelle eiere**
- Det er ansatt en **egen fylkeskoordinator** som er ansvarlig for gjennomføring av prosjektet i samråd med mandat fra prosjektets eiere og samarbeidspartnere.
- Arbeidets ses i **sammenheng med** og koordineres med FEE Norway, som vil være en **tett samarbeidspartner**
- Det er etablert **et eget arbeidsutvalg** bestående av representanter fra FMST, STFK og Grønn Barneby, Trondheim kommune.
- I tillegg til Arbeidsutvalget danner representanter for alle samarbeidspartnere **prosjektets referansegruppe**. Gruppen orienteres skriftlig om prosjektets fortløpende fremdrift, og møtes i tillegg etter oppsatt møteplan for erfaringsutveksling og gjennomgang av status
- **Grønt Flagg fylkeskoordinator er Jo Erik Øverby – job@fmst.no**

Forankring i Sør-Trøndelag fylke

Eksempel:

Prosjektperiode 2012-2015

Egen fylkeskoordinator for å lede Grønt Flagg prosjektet i 3 år.

Målet er at arbeidet med Grønt Flagg blir permanent og at det blir langsiktig og strukturert i tråd med erfaringene fra Grønn Barneby i Trondheim kommune

Inntekter pr prosjektår	2012-13	2013-14	2014-15
Fylkesmannen i Sør-Trøndelag	100 000	100 000	100 000
STFK	100 000	100 000	100 000
Lokale energiselskaper	150 000	150 000	150 000
Lokale avfallsselskaper	150 000	150 000	150 000
Andre sponsorer	300 000	300 000	300 000
Sum inntekter	800 000	800 000	800 000

Visjon

Vi ønsker å bidra til et bærekraftig samfunn som er i balanse med naturen og vår egen tåleevne i dag og for fremtidige generasjoner.

Objekt mål

Vi ønsker å få etablert Grønt Flagg skoler og barnehager i alle fylkets kommuner i løpet av prosjektperioden.

Effekt mål

Gjennom Grønt Flagg prosjektet ønsker vi at mål for miljø, klima og helse for nåværende og kommende generasjoner skal nås på kort og lang sikt.

Grønt Flagg i Trondheim samarbeidspartnere

- **Kosthold - økologiskmat**
  - Fylkesmannens Folkehelse­rådgiver
  - Fylkesmannens Landbruksavdelingen
  - Miljø- og Landbruksenheten Trondheim kommune
  - Fylkeskommunen – folkehelse/oppvekst
  - Lege, kokker, ernæringsfysiologer og pedagoger
  - Økomat i Trondheims regionen
  - Grønn Hverdag (Sunt kosthold og økologisk mat)
  - Bioforsk Økologisk Tingvoll
  - Oikos
  - St. Olavs Hospital (økologisk matprosjekt)

Grønt Flagg i Trondheim samarbeidspartnere

- **Energi**
  - Statkraft varme
  - Trondheim eiendom
  - Enova
  - Vitensenteret
- **Avfall**
  - Renholdsverket
  - Retura
  - Statkraft fjernvarme
  - Eierskapsenheten i Trondheim kommune
  - LOOP miljøskole
  - Grønn Hverdag – Miljø, forbruk og klima

Grønt Flagg i Trondheim samarbeidspartnere

- **Fysisk aktivitet - helse**
  - **Aktiv skoleveg**
    - FYSAK koordinatoren i Trondheim kommune
    - Fysioterapitjenesten i Trondheim kommune
    - Trygg Trafikk
    - Grønn Hverdag
  - **Petter Puls**
    - Nasjonalforeningen for folkehelse

Takk for oppmerksomheten!

Anne Grethe Glørstad

Tlf. 952 63408

Epost: agg@fee.no

www.fee.no

www.eco-schools.org

www.fee-international.org

www.trondheim.kommune.no